

ФІЛОСОФІЯ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ІНФОРМАЦІЙНОГО ФОРМАТУ СТРУКТУРИ МАСОВОЇ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Кравець М. С.,

*кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри філософії, соціології та культурології
Національного лісотехнічного університету України
ORCID ID: 0000-0003-1648-0144*

У статті подано авторський погляд на складні процеси трансформації масової політичної культури в українському соціумі на межі ХХ–ХХІ століть, що стали наслідком становлення інформаційного суспільства і відсутності досвіду розбудови незалежної української держави. Автор акцентує увагу на тому, що через історичні обставини український як елітарний, так і масовий соціум психологічно був схильний до ситуації, яка склалася нині в Україні.

Аналізуючи становлення масової політичної культури українців, автор зазначає, що вперше на її особливості звернув увагу відомий український соціальний філософ В. Липинський. Він безпосередньо звертався до носіїв масової культури в листах до братів-хліборобів.

Автор доводить, що управління державою на засадах масової культури – це закономірний етап її розвитку в умовах інформаційного формату соціумів. Вражаюча урбанізація, швидкість передачі інформації, популістські лозунги із серії «Хліба і видовищ» стали стимуляторами нового етапу неорозвитку віртуальної дійсності Стародавньої Греції та Риму. Натепер трансформаційні процеси у середовищі масової культури є малодослідженими з точки зору формування негативних, а часто і антигуманних течій у їх розвитку. Якщо до початку ХХ століття такі течії були загрозою окремим індивідам чи малим соціальним групам, то з початку ХХІ століття почали формуватися загрози не лише окремим соціумам, а і світовій спільноті загалом.

На думку автора, в порядку денному сучасних наукових досліджень формується потреба в інноваційних наукових дослідженнях процесів, які відбуваються у середовищі масової культури. Такі дослідження мають бути спрямовані на вивчення причинно-наслідкових зв'язків, змістовно-ціннісних засад явища і формату інформаційного розвитку соціумів. Політичній еліті євроспільноти потрібно добре усвідомити тенденції нових трансформацій, щоб бути готовою до прийняття адекватних сучасним засадам демократії нормативно-правових актів, відповідей на можливі антисоціальні виклики.

Ключові слова: трансформація, політична культура, масова культура, аксіологія, політична еліта, політична грамотність, масовий електорат.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження проблеми полягає у тому, що тридцятирічний період розвитку українського суспільства продемонстрував нездатність української політичної еліти створити низку соціально-економічних і політичних складників для самодостатнього розвитку українського соціуму поза системою впливів як дружніх, так і ворожих країн щодо самостійного і незалежного розвитку української держави. Строкатість українського сьогодення свідчить, що паралельно з окремими успіхами проблеми доленосного розвитку України як незалежної держави не тільки не вирішувались, а більш рельєфно виділялись, провокуючи складні внутрішні соціальні конфлікти. На цьому фоні поза межами України лідери окремих країн вели закулісні переговори про те, під чийм впливом має перебувати Україна. Спроби за спиною українських політичних інститутів вирішувати українські проблеми мають місце і нині. Однак не видно реальних кроків до того, щоб використати такі спроби на користь українсько-європейських відносин.

Мета статті. У статті подано авторський погляд на складні процеси трансформації масової політичної культури в українському соціумі на межі ХХ–ХХІ століть.

Виклад основного матеріалу. Аналіз політичного життя свідчить, що з початку другого десятиріччя ХХІ століття українська політична еліта поступово і системно почала підпадати під вплив східного сусіда, щедро отримуючи фінансові вливання у власне збагачення та в засоби, що сприяли деградації національних духовних цінностей. Причини цього явища криються не лише в особливостях

становлення української влади періоду формування незалежності, але і в складних реаліях попереднього історичного розвитку.

На відміну від європейських соціумів, особливістю розвитку українського соціуму було те, що його політична культура сформувалася у структурі масової культури. Після занепаду Київської Русі протягом декількох століть Україна не мала своєї державності, а вищі ешелони політичної влади на українських теренах формували проєвропейські владні традиції. Україна як держава існувала в контексті цілої низки складників народної культури. На рівні сучасних визначень це була масова культура зі своїми традиціями, звичаями, обрядами, системою передачі інформації, соціальною домінантою у кожному населеному пункті, роль якої виконувала церква.

Видатний український учений В. Липинський уперше звернув увагу саме на цей феномен формування політичних поглядів і політичної діяльності в українському соціумі. Не випадково він з цим питанням звертається не до владної еліти, а до братів-хліборобів. Безпосередньо звертається до носіїв масової культури. В. Липинський вперше і на чверть століття раніше за Г. Алмонда розкрив філософський зміст політичної культури, «наголосивши на онтологічних, гносеологічних» [1, с. 77] її складниках. Як соціальний філософ, спираючись на аксіологічні (ціннісні) засади селян, звернув увагу на їх трансформацію в межах короткого часу, на рівні масової свідомості. «Політика, як умілість (штука) використання порушуючих громадських сил і вибору тих чи інших методів руху, стоїть у найтіснішій зв'язку з динамікою (читай трансформацією – М.К.), як наукою про порушуючі сили і про форми руху» [2, с. 347]. І далі В. Липинський акцентує увагу на діалектиці стихійного та алогічного. «Ми свідомо хочемо здійснити наше спільне українське підсвідоме національно-державницьке хотіння. Ми шукаємо раціонального, логічного найкращого методу для здійснення наших хотінь ірраціональних, тобто хотінь стихійних, нами одіджених, впливаючих з почуття та вродженого інстинкту, а не з логічних, розумових доказів [2, с. 348].

Слід зазначити, що на особливості в розвитку світової культури і появи у її структурі нового системного феномена «масова культура» вчені звернули увагу ще наприкінці XIX століття. Зокрема, у праці К. Леонтьєва «Середній європеєць як ідеал і засіб всесвітньої розрухи» були передбачені детермінанти формування «масової культури». Пізніше ці ідеї ми знаходимо у міркуваннях А. Швейцера, Ф. Ніцше, Х. Ортеги, Е. Фромма, О. Шпенглера, М. Бердяєва, Л. Уайта, Т. Парсонса. Тут уже чітко прослідковується тенденція до визнання за масовою культурою як негативних, так і позитивних трансформаційних впливів. В останній чверті XX століття на зазначену проблему звернули увагу й українські науковці. Зокрема, А. Бичко, системно аналізуючи молодіжне бунтарство 60-х – початку 70-х років, зробила низку прогностичних висновків щодо майбутньої трансформації складників масової культури.

Масова культура у своєму розвитку пройшла низку складних етапів від Стародавньої Греції та Риму до сьогодення. На перший погляд дивним видається, що має місце її повернення до першоджерел: «Хліба і видовищ». Однак це закономірний етап її розвитку в умовах інформаційного формату розвитку соціумів. Стародавній поліс був компактним. Інформація поширювалась у межах доби. Маса могли оперативно вийти на вулиці. Тільки у XXI столітті, коли з'явилися сучасна техніка і технології, коли катастрофічно зросла урбанізація життя основної маси населення, коли на декілька порядків зросла швидкість передачі інформації, сформувались неумови, притаманні містам-полісам Стародавньої Греції та Риму. Україна через реформування і формування якісно нової системи соціальних відносин виявилась найбільш вразливою у цьому процесі. Поступово «сформувався стереотип соціальної розгубленості, коли з плином часу нічого не змінювалось. Це суттєво вплинуло на поведінку українського електорату в останні 10 років [3, с. 9]. Однак глибинні процеси явища швидше за все криються в особливостях становлення української особистості з кінця XX століття, коли почався процес формування якісно нового прошарку української масової культури. Зазначимо, що «...Україна лише територіально, частково ментально це – Європа. За світобаченням, світосприйняттям, реальними умовами щоденного буття це не так, а часто діаметрально не так. Є інша Україна і європейський соціум її не знає» [4, с. 18]. Як справедливо (свого часу) зауважила проф. А. Бичко, «...у сучасному світі, проте нерідко стикаємося із ситуацією, коли не тільки пересічний обиватель – т.зв. «людина з вулиці» – але й працівники зарубіжних державних (у тому числі й дипломатичних) відомств мають дуже поверхові, нерідко далекі від реального стану речей уявлення про Україну і українців...» [5, с. 3]. Нині український соціум завантажений низкою історично-духовних ретро-проблем, що не притаманні європейцям. Водночас, як справедливо зазначав К. Юнг, «світогляд – це розширена і поглиблена свідомість, ... котра існує і прагне до побільшення і збагачення...» [6, с. 404]. Ця думка вченого «актуальна і сьогодні в контексті трансформації цінностей, співвимірних з українським менталітетом, що історично оберігав українську ідентичність та дозволяв нам ідентифікувати себе в різноманітті інших народів світу [7, с. 60]. Має місце рефлексія сучасного соціуму України «як критичний аналіз неусвідомлених інтенцій свідомості, прояснення граничних засад і конституюваних передумов людського мислення, комунікативних практик і практичної діяльності» [8, с. 15], яка нині переживає певну кризу, і яку, на наш погляд, зможе вилікувати тільки час і поступ України до європейської спільноти.

На наш погляд, «трансформація структурних складників культури... у нові, не передбачувані наукою форми, є складним і не досить вивченим явищем. Наукове очікування і реальність можуть суттєво відрізнятись» [9, с. 132]. Закономірно, що науковці ставлять питання: «Як охарактеризувати і пояснити глобальні суспільні трансформації та культурні зсуви сьогодення? Яким чином глобальна соціокультурна динаміка адаптується та видозмінюється у поки що гетерогенних окремих культур та національних держав?» [10, с. 5]. Зазначимо, що трансформація стала невід'ємною частиною буття сучасної інформаційної цивілізації. Водночас дослідження науковців в основному зосереджені на економічних, екологічних, духовних складниках. Трансформація політичної культури залишається малодослідженою проблемою через особливості самого предмета дослідження. Своєю чергою політична культура як культура влади за своїм змістом та статусом включає цілу низку складників (політична діяльність, політичні інститути, політичні цінності тощо), які самі оновлюються, набуваючи у форматі інформаційного розвитку суспільства нових, не завжди очікуваних рис. Дослідження показують, що в аналізі політичної культури саме прогностичні міркування виявилися найбільш непередбачуваними. З іншого боку, політична культура на кожному етапі свого розвитку є персоніфікованою і містить великий відсоток суб'єктивності, що несприятливо позначається на науковій достовірності аналізу.

У XXI столітті структура політичної культури політичної еліти за змістом її формування перемістилась у середовище масової культури, а її зміст став визначатися потребами буденного повсякдення. Як наслідок, рішення і дії політичних інститутів почали набувати рис примітивності. В них відсутній науково обґрунтований соціально-політичний прогноз. Політична культура поступово починає деградувати. Водночас історичний досвід показує, що соціуми, які стали на шлях такого розуміння і реалізації традицій політичної культури, в перспективі втрачали на певний час свою значимість у прогресивному розвитку світових цінностей. Прикладами цьому можуть бути Перша та Друга світові війни, Афганістан, Сирія, Лівія тощо.

Вважаємо, що трансформації, які вносить масова культура у політичний складник усього соціуму, нині є настільки загрозливими, що можуть привести до самознищення окремих країн. Якщо у структурі традиційного розвитку культури можна виділити масовий та елітарний складники, які комфортно можуть співіснувати, то у політичній культурі зробити це досить проблемно. Маса вийдуть на вулиці, знищуючи елітарну політичну культуру і поступово самих себе. Аналіз розвитку соціальних спільнот у XXI столітті свідчить, що масова політична культура інформаційного формату суспільних відносин, трансформуючись, видозмінює мету, цінності, сприйняття національної ідентичності, розуміння значимості національних утворень. Втрачається єдність бачення перспективи майбутнього у розвитку історично і духовно монолітних соціумів. В умовах інформаційного формату суспільства найбільш значимим є трансформація мети. З одного боку, мета визначає світобачення, а з іншого – той горизонт подій, до якого соціум наближається. Масова політична культура від елітарної суттєво відрізняється тим, що в ній не проглядається прогностична мета розвитку. Якщо «мета відсутня, то розвиток припиняється, система виконала своє призначення» [11, с. 150]. Так зникали цілі імперії, які виконали свою владну функцію. Це означає, що сенс розвитку окремих соціумів вичерпаний. У цьому разі слід очікувати у перспективі складних соціальних колізій. Так сталося в Україні у 2014 році, коли мета «входження України до європейських структур» була штучно (персоніфіковано) ліквідована. Тут мав місце фактор, коли, з одного боку, тогочасна, примітивно-освічена політична еліта вичерпала можливості свого розвитку, а з іншого – був незавершений етап у розвитку масової політичної культури. Зазначимо, що у цій ситуації ще суттєво проявилися історично-ментальні цінності, сформовані у надрах народної культури, які протягом століть згуртовували українців на боротьбу за власну державу і самодостатній державницький розвиток. Цей фактор і дотепер залишається домінуючим у структурі української масової політичної культури і саме на нього спрямоване вістря антиукраїнської пропаганди, спроба подати його як ворожий і загрозливий для східного сусіда націоналізм.

З огляду на політичну незрілість масової культури, її орієнтацію на повсякденні, буденні проблеми і емоційну реакцію на світові новини, сучасні недруги українського незалежного розвитку зробили ставку на трансформацію політичної культури українського формату у бік «іншого світу» (аби тільки не українського). Тому закономірним є використання засобів формування нових цінностей у середовищі українського повсякдення на ниві залучення українців у інші зарубіжні національні структури. Загроза полягає у тому, що до початку XXI століття цінності соціумів видозмінювалися протягом тривалого часу, який окреслювався століттями. В інформаційному форматі розвитку цей час нині скоротився до років, а то і місяців. Усвідомлення індивідів не встигає опрацювати явище, зробити власний його аналіз та синтез. За істину сприймається те, що подається у засобах масової інформації, які, як правило, виконують фінансове замовлення політичних сил, ворожих до незалежного розвитку України.

Висновки. З наведених у статті міркувань можна зробити декілька висновків. По-перше, український соціум, у середовищі якого формується сучасна масова культура, сприймає останню як природну потребу свого розвитку. По-друге, українська політична еліта використовує сучасні тенденції розвитку масової культури, не беручи до уваги формування нового її прошарку, що носить назву

«масова політична культура». По-третє, тривале системне маніпулювання масовою свідомістю, без розв'язання проблем буденного повсякдення, може привести до складних соціальних колізій в українському соціумі уже серед усього прошарку масової культури. По-четверте, посередній рівень аналізу складних явищ у структурі масової політичної культури з боку владної молоді української політичної еліти становить реальну загрозу стабільному розвитку України.

Kravets M. Philosophy of transformational processes of information format of the structure of mass political culture

The author presents his view on the difficult processes of transformation of mass political culture in Ukrainian society at the turn of the XX–XXI century, which resulted from the formation of the information society and the lack of experience in building an independent Ukrainian state. The author emphasizes that due to historical conditions, the Ukrainian elite and mass society was psychologically prone to the situation in Ukraine today.

Analyzing the formation of the mass political culture of Ukrainians, the author notes that for the first time the famous Ukrainian social philosopher V. Lypynsky drew attention to its peculiarity. He directly addressed the bearers of mass culture in letters to the brothers-farmers.

The author argues that the management of the state on the basis of mass culture is a natural stage of its development in the information format of societies. Impressive urbanization, speed of information transferring, populist slogans such as “Bread and spectacles” became the stimulators of a new stage of development of virtual reality of Ancient Greece and Rome. Today, the transformation processes in the environment of mass culture are little studied in terms of the formation of negative and often antihuman currents in their development. If before the beginning of the XX century such currents were a threat to individuals or small social groups, then from the beginning of the XXI century began to form threats not only to individual societies, but also to the whole world community.

According to the author, in modern science there is a need for innovative research of processes that take place in the environment of mass culture. Such research should be aimed at studying the causal relationships, content and value bases of the phenomenon and the format of information development of societies. The political elite of the European community needs to have a good understanding of the trends of new transformations in order to be ready for legal acts adequate to the modern principles of democracy and to answer to possible anti-social challenges.

Key words: transformation, political culture, mass culture, axiology, political elite, political literacy, mass electorate.

Література:

1. Кравець М.С. Г. Алмонд, В. Липинський: про соціально- філософський зміст політичної культури. *Вісник Львівського університету. Серія «Філософські науки»*. 2015. Випуск 17. Львів, 2015. С. 73–79.
2. Липинський В. Листи до братів-хліборобів. Книга 1. Київ– Філадельфія : Інститут східноєвропейських досліджень Національної академії наук України. 1995. 470 с.
3. Кравець М.С., Павлюк С.П. Сьогоднішня українська влада: філософія проблеми. *Політикус. Науковий журнал*. Випуск 2. ПНПУ імені К.Д. Ушинського, 2020. С. 7–12.
4. Rashkevych Yuriy, Kravec Mykola. Czesc Humanistyczna w strukturze Edukacji Technicznej na Ukrainie. *Prace Naukowe Studium Humanistycznych Politechniki Wroclawskiej*. Wroclaw 2011. P. 27–31.
5. Бичко А.К., Бичко І.В. Феномен української інтелігенції. Дрогобич. 1997. 115 с.
6. Юнг К.Г. Структура и динамика психического / пер. с нем. Москва, 2008. 480 с.
7. Кравець М.С., Павлюк С.П. Українська молодь в інформаційному форматі цінностей: філософія проблеми. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Серія: Історія. Філософія. Політологія* : зб. наук. праць. Одеса : Фенікс, 2018. Вип. № 15. С. 58–62.
8. Лазарев Ф.В. Философская рефлексия: сущность. Типы, формы / Ф.В. Лазарев, С.А. Лебедев. *Вопросы философии*. 2016. № 6. С. 15–29.
9. Кравець М.С. Культурологія: розвиток культури в інформаційному вимірі : підручник для студентів вищих навчальних закладів I–VI рівнів акредитації, природничих та технічних спеціальностей. Дисципліна за вибором. Львів : Новий Світ-2000, 2020. 260 с.
10. Степаненко В., Танчер В. Соціологічна теорія на тлі суспільних трансформацій. Суспільна трансформація: концептуалізація, тенденції, український досвід / за ред. В.В. Танчера, В.П. Степаненка. Інститут соціології НАН України, 2004. 244 с.
11. Kravets M.S. Philosophy of the primacy in the world-perception of physics of informational space. *Scientific Bulletin of UNFU*, 2018, Vol. 28, No. 3. P. 147–151.